

การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน
ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
MANAGEMENT STRATEGY AND COMMUNITY TOURISM NETWORKS
KHMER CASTLE IN SURIN PROVINCE

ธีรทิพย์ พวงจันทร์¹, พระมหายุทธพิชัย ทองจันทร์², พระราชวิมลโมลี³
Theerathip Phuangjantra¹, Phramaha Yuddhapicharn Thongjunra², Phra Ratchawimonmoli³
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์¹⁻³
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin campus¹⁻³
E-mail: Theerathip.phu@mcu.ac.th

ได้รับบทความ: 17 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 21 มีนาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 23 มีนาคม 2565;

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ 3) เพื่อประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอม หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และผู้ให้ข้อมูลหลักประจำแหล่งท่องเที่ยวชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ อธิบาย สรุปเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่ากลไกที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ประกอบด้วยกลไกระดับนโยบายประกอบด้วยนโยบายรัฐบาลที่สนับสนุนการท่องเที่ยวโบราณสถาน นโยบายระดับพื้นที่เช่นหน่วยงานระดับจังหวัดและองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ กรมศิลปากรโดยพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์ที่มีนโยบายเกี่ยวกับการสนับสนุนอนุรักษ์และการท่องเที่ยวปราสาทขอมอย่างเป็นรูปธรรม กลไกระดับพื้นที่เช่นองค์การบริหารส่วนตำบลชุมชนหมู่บ้าน ที่ร่วมกันจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังมีกลไกมหาวิทยาลัยเช่นมหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตสุรินทร์ที่มีนโยบายเกี่ยวกับการให้ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมทำให้มีการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว

ปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์อย่างเป็นรูปธรรม การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมประกอบด้วยชุมชนปราสาทขอม 4 แห่งคือ ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทข่างปี ปราสาทภูมิโพนและปราสาทตาเมือน การเสริมสร้างเครือข่ายทั้ง 4 แห่งยังไม่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากนัก ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

คำสำคัญ: กลไก, การจัดการ, เครือข่ายการท่องเที่ยว, ปราสาทขอม

Abstract

Research subject The “Management Strategy and Tourism Network of Prasat Khmer Community in Surin Province” aims to 1) to study the management mechanism and tourism network of Prasat Khmer community in Surin Province; 2) to strengthen the tourism network of the Prasat Khmer community. Prasat Khmer Community in Surin Province 3) To apply the process of building a network of Prasat Khmer community in Surin Province. This is a qualitative research in the field. The research tools consisted of an observation form, an in-depth interview form. with a group of key informants consisting of historical scholar Khmer castle tourism relevant government agencies and key informant for community tourist attractions and then analyzed, synthesized, interpreted, explained, descriptive conclusions. The results showed that. The mechanism that drives tourism to the Khmer castle in Surin province consists of a policy-level mechanism consisting of government policies that support tourism in ancient sites. Area-level policies such as provincial-level agencies and Surin Provincial Administrative Organizations The Fine Arts Department by the Surin National Museum has a policy about supporting conservation and tourism in the Khmer castle in a concrete way. Area- level mechanisms such as sub- district administrative organizations, village communities that jointly organize activities related to tourism to the Khmer castle, Surin province There are also university mechanisms such as Maha University. Chulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus with a policy of educating Khmer castles has driven tourism to Khmer castles in Surin province in a concrete way. Strengthening the Khmer Prasat Community Tourism Network consists

of 4 Prasat Khmer communities, namely Prasat Sikhoraphum. Chang Bei Castle Prasat Phum Phon and Prasat Ta Muen The strengthening of the four networks is not yet very concrete. Still in a different way, different people do. The application of the process of building a Khmer castle tourism network is not yet clear.

Keywords: Mechanism, Management, Tourism network, Khmer castle.

บทนำ

ปราสาทขอมถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์หรือในเขตอีสานใต้ เพราะในบรรดาอารยธรรมที่สำคัญในโลกนี้ “อารยธรรมขอมโบราณ ซึ่งเจริญขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ คือ อารยธรรมที่มีความสำคัญมากแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อำนาจทางวัฒนธรรมของขอมแผ่ขยายไปกว้างไกล จนได้รับการยกย่องให้เป็น “มหาอำนาจ” ยุคโบราณของภูมิภาคนี้ โดยมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่บริเวณทะเลสาบเขมร ไปจนถึงภาคอีสานตอนล่างของไทย และพื้นที่ของตอนใต้ของลาวในปัจจุบัน รวมไปถึงบริเวณปากแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเวียดนามในปัจจุบัน” (จารุวรรณ พึ่งเพียร, ๒๕๕๕: ๕). จังหวัดสุรินทร์ได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งอารยธรรมขอมโบราณ หลักฐานที่แสดงถึงค่ากล่าวนี้ได้ก็คือ ปราสาทขอมที่มีอยู่อย่างมากในทุกอำเภอของจังหวัดสุรินทร์ ตามคำขวัญจังหวัดสุรินทร์ที่ว่า “สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม” (จังหวัดสุรินทร์, ๒๕๕๖: ๙). จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า “...ช่วงอารยธรรมเขมรหรือขอมในประเทศกัมพูชาได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ได้แพร่ขยายเข้ามาเจริญขึ้นในดินแดนแถบอีสานตอนล่าง ดังปรากฏหลักฐานของอารยธรรมเขมรเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นปราสาทหิน และเมืองโบราณ” และจังหวัดสุรินทร์เป็นหนึ่งในจังหวัดชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาเป็นอีกจังหวัดหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อีสานใต้ของประเทศไทย มีหลักฐานทางโบราณคดีของอารยธรรมขอมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก สัญลักษณ์ของอารยธรรมขอมที่ปรากฏเด่นชัด โดยผ่านการสืบทอดจากราชวงศ์ของจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นรูปของพระอินทร์ทรงช้าง ด้านหลังเป็นรูปปราสาทขอม ซึ่ง “จังหวัดสุรินทร์นี้มีช้างมาแต่โบราณ และมีผู้จับช้างปามาเลี้ยงเสมอ ๆ ดวงตราของจังหวัดสุรินทร์จึงมีรูปช้าง ชื่อของจังหวัดเป็นคำสนธิของคำสองคำ คือ “สุระ” กับ “อินทร์” หมายถึง พระอินทร์ผู้เก่งกล้าสามารถ ภาพเจดีย์สลักปรักพั้งเบื้องหลังแสดงถึงอิทธิพลการก่อสร้างของขอมโบราณ ซึ่งมีอยู่มากมายแห่งในภูมิภาคนี้ (สุพรรณศรีสุราชกิจ, ๒๕๓๗: ๘๓). ปราสาทขอมจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ เพราะปราสาทขอมถือเป็นอัตลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์

ตามคำขวัญประจำจังหวัดที่กล่าวมาแล้ว “จังหวัดสุรินทร์ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงน่าสนใจอีกหลายแห่งเช่นกลุ่มปราสาทตาเมือน (ปราสาทตาเมือนธม ปราสาทตาเมือนโต๊ดและปราสาทบายกริมหรืออัคคีศาลา) ในพื้นที่ตำบลตาเมียงอำเภอพนมดงรักจังหวัดสุรินทร์ปราสาทศรีขรภูมิในพื้นที่ตำบลละแวง อำเภอศีขรภูมิจังหวัดสุรินทร์ปราสาทบ้านพลวงในพื้นที่ตำบลก้งแอน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ปราสาทตาควาย ในพื้นที่ตำบลบักได อำเภอพนมดงรักจังหวัดรินทร์” (ทวีศักดิ์ ทองทิพย์และคณะ, 2560: 5). แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ (พ.ศ. 2561- 2565) รอบปี 2563 ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “เมืองเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เศรษฐกิจชายแดน ท่องเที่ยววิถีชุมชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” โดยกำหนดประเด็นการพัฒนาจังหวัดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ 6 ด้าน คือ 1) การพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร 2) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการค้า การลงทุน การบริการ และเชื่อมโยงเศรษฐกิจชายแดน 3) การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน 4) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 5) การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน 6) การเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัย จากแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวและเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ “สภาพการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ยังไม่มีความพร้อมในหลายด้าน เช่นการประชาสัมพันธ์ประวัติความเป็นมาของแต่ละปราสาทยังมีน้อย สิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเช่นสถานที่พักของนักท่องเที่ยวห้องน้ำห้องสุขายังมีไม่เพียงพอที่มีอยู่ก็ขาดการดูแลรักษา”(กุลชนันท์ แสงมาศและคณะ, 2561: 12).

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมายาวนานมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ แต่ปัญหาที่คณะผู้วิจัยพบก็คือ การที่นักท่องเที่ยวจะมาเที่ยวจังหวัดสุรินทร์นั้นส่วนมากจะมาตามฤดูกาลหรือมีงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่นงานช้างสุรินทร์งานแห่เทียนพรรษา หรืองานบวชนหลังช้างเป็นต้น รายได้จากนักท่องเที่ยวจึงไม่มีตลอดทั้งปีเหมือนจังหวัดอื่นๆ ทั้งๆ ที่จังหวัดสุรินทร์มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือปราสาทขอมอยู่เป็นจำนวนมากแต่ก็ยังไม่สามารถยกระดับการท่องเที่ยวปราสาทขอมให้เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวให้ได้มากเท่าที่ควร ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์และกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ การพัฒนาสินค้าและรูปแบบการบริการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์และศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อนำไปสู่การสร้างกิจกรรม การสร้างนวัตกรรมในด้านการท่องเที่ยวการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของ

ชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้
เพิ่มจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สรุปและเขียนบรรยายเชิงพรรณนา และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาตามลำดับขั้นตอนต่อไป

การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ทั้งนี้ได้กำหนดกรอบในการศึกษาค้นคว้า แนวทางในการประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การสร้างกลไกเครือข่าย การท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การลงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ (1) ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ (2) ชุมชนปราสาทข่างปี อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ (3) ชุมชนปราสาทภูมิโปน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ (4) ชุมชนปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เพื่อ สันทนากลุ่ม สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น และตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม

2) การสัมภาษณ์ สันทนากลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ สำนักงานพิพิธภัณฑแห่งชาติ จังหวัดสุรินทร์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ชุมชนปราสาทขอมเพื่อทราบถึงแนวทางการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ถึงกลไกการทำสื่อเครือข่ายการท่องเที่ยว ความร่วมมือในการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์

พื้นที่การวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยคือชุมชนฐานรากปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์จำนวน 4 แห่ง ประกอบด้วย 1) ชุมชนปราสาทศีขรภูมิ ตำบลระแงง อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 2) ชุมชนปราสาทช่างปี ตำบลช่างปี อำเภอสีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ 4) ชุมชนปราสาทภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ และ 4) ชุมชนกลุ่มปราสาทตาเมือน ตำบลตาเมียง อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ เหตุผลของการเลือกพื้นที่ในการวิจัยจำนวน 4 แห่งดังกล่าวนี้ เพราะว่าแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยวทั่วไป และในแต่ละปีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแหล่งปราสาทนั้น ๆ มีการจัดกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี และมีนักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชม และเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกสถานที่ดังกล่าวนี้ในการทำวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรนั้นประกอบด้วยกลุ่มประชากรจำนวน 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

- 1) กลุ่มนักวิชาการ ประกอบด้วยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ด้านละ 1 คน รวม 2 คน
- 2) กลุ่มผู้บริหารโบราณสถานจำนวน 4 แห่งละ 1 คน รวม 4 คน
- 3) กลุ่มนักปราชญ์ท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์ นักปราชญ์ท้องถิ่น เป็นต้น จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 1 รูป/คน รวม 4 คน
- 4) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 แห่ง ๆ ละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- 5) กลุ่มหน่วยงานราชการท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเช่น อบจ.อบต.จำนวน 6 คน

เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ มีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้การดำเนินการวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดีผู้วิจัยได้กำจัดทำเครื่องมือวิจัยดังนี้

1.แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชุมชนรอบปราสาทขอม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่างๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในสนามและดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามอย่างกว้าง ๆ มาล่วงหน้าโดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนปราสาทขอม 2) กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม

รวม 3) หลักและวิธีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม4) แนวทางการพัฒนาชุมชน พัฒนา
กลไกเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group)กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ในพื้นที่
ชุมชนปราสาทขอม 4 แห่ง ได้แก่ พระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ/ผู้นำท้องถิ่นตัวแทน
ชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการและกลุ่มเยาวชนและกลุ่มจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ชุมชนปราสาท
ขอม ในการอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการสนทนาที่เกิดขึ้นได้โดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่เจาะจงเรื่องสถานที่
เช่น การอภิปรายกับกลุ่มชาวบ้านในศูนย์การเรียนรู้

3.การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่นกิจกรรมตาม
เทศกาลต่างๆ เช่นกิจกรรมแสงสีเสียงปราสาทศิขรภูมิ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นทั้งมี
การนัดหมายล่วงหน้า และไม่ได้นัดหมายล่วงหน้า

4.การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่ง ถ่ายภาพเคลื่อนไหวเพื่อ
ศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษา

5.เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็น
ประเด็นสำคัญๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้อย่างครบถ้วน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยคุณภาพภาคสนาม ประกอบด้วย การวิจัย เอกสาร
(Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการ
สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้ง
งานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่ม
ย่อย เป็นต้น ในส่วนของการวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกลไกการจัดการเครือข่าย
การท่องเที่ยวปราสาทขอม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง
จำนวน 4 แห่ง ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบวันและเวลาที่กำหนดไว้ และ
จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว
แบบมีส่วนร่วม

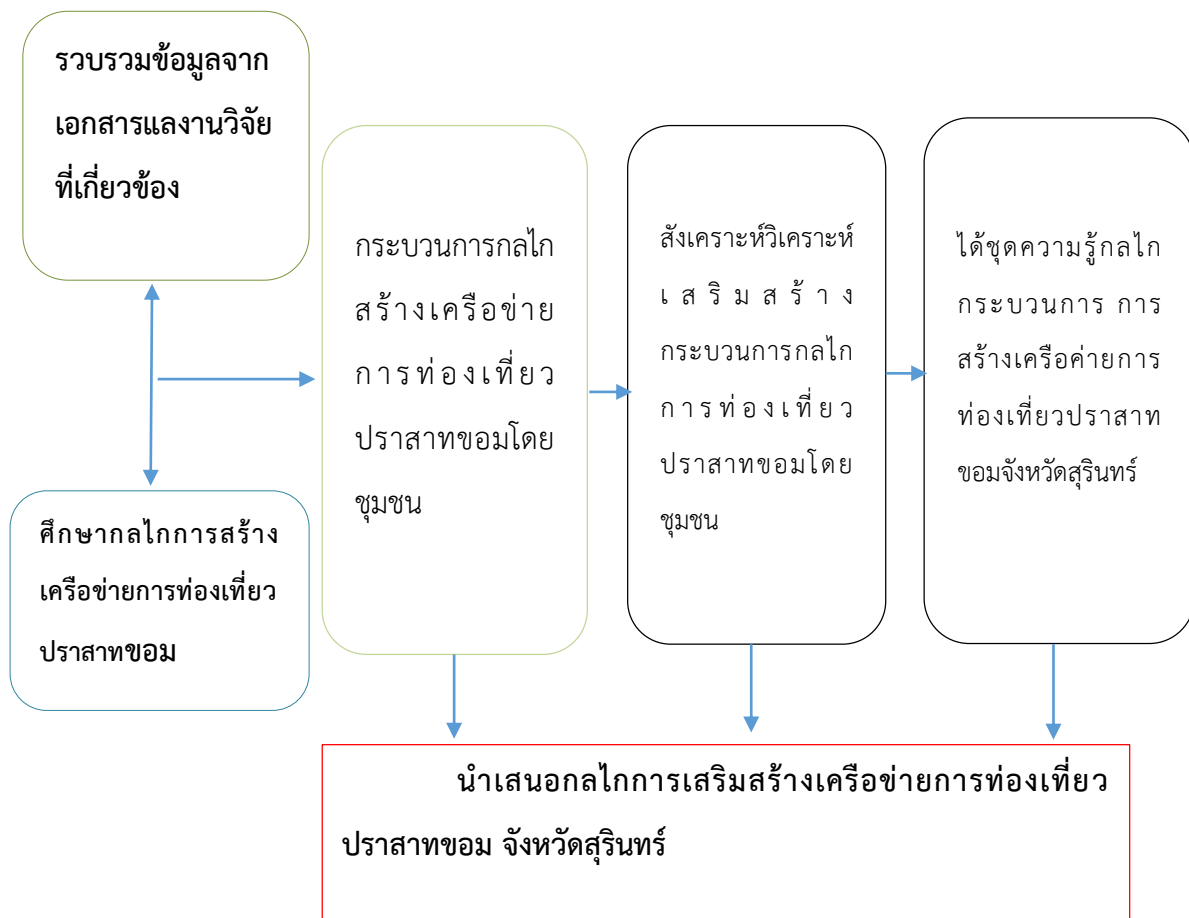
การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จาก
การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้าน
เนื้อหาที่กำหนดไว้

สรุปกระบวนการวิจัย

สรุปกระบวนการวิจัยเรื่องการศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์เพื่อให้เห็นรูปแบบกระบวนการการวิจัยการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ดังแผนภาพต่อไปนี้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 : กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีแหล่งอารยธรรมขอมขอมโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งในอีสานใต้ โดยเฉพาะปราสาทขอมซึ่งเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ คุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมและคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าได้นักปราชญ์ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเครือข่ายไว้เช่น “เครือข่ายคือสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างสมาชิกเพื่อร่วมกันปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้และการที่สมาชิกนำพลังหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกันเพื่อเป็นการเพิ่ม

ขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกันซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย” “เครือข่ายหมายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่างๆ ที่สานต่อกันอย่างแนบแน่นแต่มีความยืดหยุ่นและมีความอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้นเติบโต หดตัวพักและขยายขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลาและสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส” จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเครือข่ายคือการเชื่อมโยงสัมพันธ์ทั้งที่เป็นเครือข่ายโดยธรรมชาติและเครือข่ายที่ถูกสร้างขึ้น เครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ถูกขับเคลื่อนโดยกลไกภาครัฐเช่นนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนส่งเสริมการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวโบราณสถานและการท่องเที่ยวชุมชน นายชอบ สร้อยจิตต์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุรินทร์ได้กล่าวถึงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “การท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ได้สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวชุมชนทางวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์อย่างต่อเนื่องผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนเช่นชุมชนปราสาทขางปี ชุมชนปราสาทศิขรภูมิจัดกิจกรรมบวงสรวงและกิจกรรมตำนานปราสาทพันปี” กรมศิลปากรโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ เป็นแหล่งข้อมูลในการให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานโบราณวัตถุและข้อมูลเกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ และเป็นหน่วยงานที่คอยดูแลรักษามรดกภูมิปัญญาปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เป็นหน่วยงานสำคัญที่เป็นกลไกขับเคลื่อนการท่องเที่ยวปราสาทขอมซึ่ง หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ได้กล่าวถึงกลไกการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ อนุรักษ์ และดูแลโบราณสถานเช่นปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์โดยร่วมมือกับจังหวัดและหน่วยงานในระดับท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับปราสาทขอมเช่นการบวงสรวงการจัดงานภายในบริเวณรอบองค์ปราสาทหน่วยงานท้องถิ่นจะทำหนังสือขออนุญาตจากทางพิพิธภัณฑเพื่อขอใช้พื้นที่ซึ่งพิพิธภัณฑก็อนุญาตได้และส่งเจ้าหน้าที่ไปช่วยอำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาเป็นการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้พิพิธภัณฑยังได้เปิดให้ผู้สนใจหรือนักท่องเที่ยวได้เข้าศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมที่พิพิธภัณฑ” องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเช่นกิจกรรมบวงสรวงปราสาทขอม กิจกรรมจัดแสดงแสงสีเสียงปราสาทศิขรภูมิและปราสาทภูมิโปน องค์การบริหารส่วนตำบลละแวง ตำบลขางปี ตำบลคมและตำบลตาเมียงเป็นหน่วยงานในพื้นที่ปราสาทขอมเป็นกลไกในการขับเคลื่อนพลังชุมชนปราสาทขอมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวปราสาทขอมทั้ง 4 แห่ง นอกจากนี้มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ยังเป็นกลไกในการให้ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์แก่นิสิตในมหาวิทยาลัยและบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นแรงกระตุ้นในการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมและกระตุ้นการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ตามที่ผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ได้กล่าวถึงประเด็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยกับเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ไว้ว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ตระหนักถึงความสำคัญของปราสาทขอมสุรินทร์ว่าเป็นแหล่งข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์และคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนด้านข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมแก่บุคคลภายนอกและนิสิตในมหาวิทยาลัย ในการเรียนการสอนได้บูรณาการรายวิชาเข้ากับการเดินทางไปศึกษาสถานที่จริงของปราสาทขอมแต่ละแห่งในจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ยังจัดเครือข่ายด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์กับวิทยาลัยสงฆ์ของมหาจุฬาฯ ในอีสานใต้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน” ในระดับชุมชนกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ได้ดำเนินการผ่านหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนตามที่นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียงอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์กล่าวถึงการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวปราสาทตาเมียงไว้ว่า “องค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียงได้จัดกิจกรรมบวงสรวงและกิจกรรมแรลลี่เที่ยวปราสาทตาเมียงทุกปีในช่วงเดือนเมษายน แต่ไม่ได้จัดมาสองปีแล้วเนื่องจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ในการจัดงานทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้ประสานความร่วมมือกับชุมชนในอำเภอพนมดงรักและขอสนับสนุนงบประมาณจากทางจังหวัดและขอใช้พื้นที่กับทางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสุรินทร์ซึ่งก็ได้รับความอนุเคราะห์มาโดยตลอดทำให้การจัดการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี” จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าในจังหวัดสุรินทร์มีการประสานงานความร่วมมือเป็นกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นแผนผังกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิ กลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์

จากแผนภูมิที่แสดงให้เห็นถึงกลไกการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งประกอบด้วย 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดให้รัฐมีหน้าที่สำคัญในการอนุรักษ์ คุ้มครอง ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันถือเป็นสมบัติที่สำคัญของชาติ 2) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) โดยมีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย 3) องค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนซึ่งมีหน้าที่ในการสนับสนุนส่งเสริม การดูแลรักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ 4) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีพันธกิจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 : การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในงานวิจัยนี้ได้มีการแบ่งประเด็นในการศึกษาประกอบด้วยประเด็นด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านบุคคล 2) ด้านการประสานงานระหว่างเครือข่าย 3) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ระหว่างเครือข่าย 4) ด้านกระบวนการทำงาน 5) ด้านผู้นำวิสัยทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในด้านบุคคล ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ ในแผนยุทธศาสตร์ทุกระดับมีการวางตัวและรับผิดชอบแล้ว เช่น ระดับนโยบาย ผู้รับผิดชอบเป็นรัฐมนตรีการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นต้น ระดับพื้นที่ในด้านบุคคล พบว่าแนวทางการ

เสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ทั้ง 4 แห่งที่กำหนดไว้ ได้กำหนดตัวบุคคลที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชมปราสาทขอม เช่นปราสาทขางปีมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและมีเจ้าหน้าที่สำหรับให้คำแนะนำในการเที่ยวชมปราสาทขางปีและการเที่ยวชมบ้านขางปีซึ่งจัดเป็นหมู่บ้านนวัตวิถี “สำหรับการมาเที่ยวปราสาทขางปีนี้นักท่องเที่ยวสามารถมาได้ตลอดเวลา นอกจากมาชมความงามของปราสาทขางปีแล้วนักท่องเที่ยวยังสามารถเที่ยวชมในหมู่บ้านซึ่งมีการจัดเป็นหมู่บ้านนวัตวิถี หมู่บ้านเกษตรอินทรีย์ที่บ้านขางปีมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีเจ้าหน้าที่คอยการช่วยเหลือสำหรับข้อมูลในชุมชนหมู่บ้าน” ทีมผู้วิจัยพบว่าการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม จังหวัดสุรินทร์ ระดับชุมชนมีความพร้อมในการบริการนักท่องเที่ยวอยู่พอสมควร เช่นที่ปราสาทตาเมือนในชุมชนโรงเรียนบ้านหนองคันนาได้มีการดำเนินโครงการมัคคุเทศก์น้อย โดยโรงเรียนได้ให้นักเรียนได้ฝึกเป็นมัคคุเทศก์ในการพานักท่องเที่ยวๆ ชมปราสาทตาเมือน “โรงเรียนได้จัดโครงการมัคคุเทศก์น้อยสำหรับพานักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวปราสาทขอม มัคคุเทศก์น้อยจะเป็นผู้ให้ข้อมูลปราสาทขอมแก่นักท่องเที่ยว ผู้ที่เป็นมัคคุเทศก์น้อยคือนักเรียนที่มีความสนใจที่จะเป็นมัคคุเทศก์น้อย” ทีมผู้วิจัยเห็นว่าโครงการมัคคุเทศก์น้อยของโรงเรียนบ้านหนองคันเป็นโครงการที่ดีและน่าสนใจถือเป็นการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ตามแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ สามารถรับนโยบายจากแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมาปฏิบัติเป็นช่องทางที่จะสร้างกลไกการท่องเที่ยวในระดับจังหวัดได้อย่างดียิ่ง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 : การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ทำให้มีผลกระทบต่อการลงพื้นที่ของทีมวิจัย การประยุกต์ใช้กระบวนการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจึงสรุปตามเครือข่ายที่มีอยู่เดิมเท่านั้น จากการศึกษาสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ด้านการรวมตัวกันและความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ทั้งสามด้านนี้อยู่ในช่วงการเริ่มต้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ดำเนินการได้ดีในบางพื้นที่ ส่วนด้านความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวนั้นมีศักยภาพ ตลอดถึงการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ยังมีความตื่นตัวน้อย โดยภาพรวมสภาพของเครือข่ายการท่องเที่ยว ยังขาดความมั่นคงเข้มแข็ง ส่วนแนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ด้านการรวมตัวกันและความเป็นอิสระของเครือข่าย การขยายผลการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น การเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ควรประยุกต์กิจกรรมให้เกิดความร่วมมือมากยิ่งขึ้น สำหรับด้านกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกับชุมชนต่างๆ และความร่วมมือในการสร้างคุณภาพการบริการ ควรประยุกต์จัดกิจกรรมนำแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม

ที่ประสบความสำเร็จเป็นแม่บทเช่นปราสาทศีขรภูมิ ส่วนด้านความร่วมมือในการพัฒนาบุคลากรการ
ท่องเที่ยวให้มีศักยภาพ ตลอดจนการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ควร
สร้างกิจกรรมให้เกิดความตื่นรู้ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม จากแนวทางดังกล่าวจะส่งผล
ให้เครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมมีความมั่นคงเข้มแข็งในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาท
ขอมในจังหวัดสุรินทร์” ผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

กลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัย
พบว่า การดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชนการท่องเที่ยวมีกำหนด
เป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ และมีการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวปราสาท
ขอมแหล่งโบราณสถานสำคัญในจังหวัดสุรินทร์ ชุมชนหมู่บ้านนวัตวิถี การจัดกิจกรรมแสดงแสงสีเสียง
ปราสาทศีขรภูมิควบคู่ไปกับการจัดแสดงของช่างสุรินทร์ การจัดกิจกรรมสืบสานตำนานปราสาทภูมิ
โปน กลไกในการจัดการท่องเที่ยวตามที่กล่าวมาทำให้เกิดการตื่นตัวการท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัด
สุรินทร์ ส่วนเครือข่ายในการจัดการการท่องเที่ยวในงานวิจัยมุ่งเน้นกลุ่มเครือข่ายในท้องถิ่นและชุมชน
เป็นหลัก ในลักษณะเครือข่ายแบบบูรณาการ และผู้วิจัยนำเอาการแบ่งเครือข่ายตามลักษณะ
ภูมิศาสตร์มาเป็นกรอบตั้งประเด็นในการศึกษาค้นคว้าวิจัย คือ เครือข่ายในระดับชุมชน เครือข่าย
ระหว่างชุมชน และเครือข่ายระดับประเทศ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ให้แนวคิดเกี่ยวกับเกณฑ์ในการ
จัดประเภทและรูปแบบของเครือข่ายว่า เครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม เครือข่าย
แบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ การแบ่งเครือข่ายเชิงพื้นที่จำแนกได้ 2 ลักษณะ (1) การแบ่งเครือข่ายตาม
ระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เครือข่ายระดับจังหวัด
เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับประเทศ เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ เป็นต้น (2) การแบ่ง
พื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่าย
ป่าเขาสูง เป็นต้น เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้
มากมาย ทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน
เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสุขภาพ เป็นต้น เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้าง
หน้าที่ ลักษณะและโครงสร้างเครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดย
กลุ่มผลประโยชน์อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายประเด็นกิจกรรม ซึ่งอาจ
แบ่งได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคเอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน
และเครือข่ายภาคประชาชน 2) องค์ประกอบสำคัญของเครือข่าย สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและ
สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวให้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญของเครือข่ายไว้ 3 ประการ คือ “มี

การเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน มีความร่วมมือ และ เกิดประสิทธิภาพโดยรวม” (พระมหาสุทิตย์ อาภา กโร, 2547: 45).

การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ในระดับประเทศ ภาครัฐควรผลักดันแผนหรือนโยบายที่มีอยู่แล้วลงสู่ภาคปฏิบัติการ และสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ให้เกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน ในระดับพื้นที่ การท่องเที่ยวระดับจังหวัดควรให้การสนับสนุนงบประมาณ และเป็นแกนกลางในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางปราสาทขอม พัฒนาบุคลากร ตลอดถึงให้อิสระต่อพัฒนาการของชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (CBT) อีสานใต้ ในระดับชุมชน ควรมีกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอม ผู้นำชุมชน ควรเพิ่มความถี่ในการร่วมมือของชุมชนและภาคี ร่วมอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดถึงการบริหารจัดการ กำหนดเป้าหมายร่วมกัน วางกลยุทธ์ในการทำงาน พัฒนาบุคลากร ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งของเครือข่าย สอดคล้องกับ สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในคู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ สอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อาภา กโร ในผลงานวิชาการเรื่อง เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ ความว่า กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ได้กำหนดรูปแบบ เนื้อหา กระบวนการสร้าง และ ตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 3 แนวทางด้วยกันคือ “เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการทำงานในการเชื่อมโยงงานจากชุมชนสู่การตลาด และเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการ” ซึ่งในแต่ละเครือข่ายจะมีรูปแบบกระบวนการสร้างและพัฒนา และตัวอย่างกิจกรรมที่แตกต่างกันไป ซึ่งการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม สามารถประยุกต์เครือข่ายทั้ง 3 รูปแบบมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของเครือข่ายได้ โดยเฉพาะเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการเหมาะที่จะนำมาเป็นแกนหลักในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างชุมชน นอกจากนี้ สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ยังได้กำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาเครือข่าย (CBT) จำนวน 6 ยุทธศาสตร์ด้วยกัน คือ “การพัฒนาคน/องค์กรเครือข่าย การพัฒนาแหล่ง/การพัฒนาบริการ การพัฒนาเชิงบูรณาการ การพัฒนาการประชาสัมพันธ์การตลาด การประสานงานเชิงนโยบาย และ การหาทุน” พระมหาสุทิตย์ อาภา กโร ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “กระบวนการทำงานของเครือข่าย บทบาทเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน ผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่าย และการก่อตัวและวงจรชีวิตของเครือข่าย”

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์คณะผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย ดังนี้ กลไกการจัดการเครือข่ายในระดับจังหวัด ได้มีการดำเนินการระหว่างหน่วยงานของรัฐระดับจังหวัดโดย มีการ

กำหนดเป็นยุทธศาสตร์การดำเนินงานไว้ในแผนทุกระดับ มีการดำเนินการบ้างแล้วในบางพื้นที่ เช่น กิจกรรมแสดงแสงสีเสียงปราสาทศิขรภูมิในช่วงงานแสดงช้างสุรินทร์ การบวงสรวงปราสาทขอมพันปี เนืองเดาธมปราสาทภูมิโปน กิจกรรมแรลลี่เที่ยวปราสาทตาเมือนและมหารम्मสินคำสัจจกร กิจกรรมกินปั้นเที่ยวสองแผ่นดิน เป็นต้น มีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการกีฬา เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์กับประเทศกัมพูชา กลไกการจัดการเครือข่ายระดับพื้นที่ได้แก่ (1) มีการเชื่อมโยงกันในระดับเขตพื้นที่ในชุมชนปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ เชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวงานแสดงช้างสุรินทร์กับการท่องเที่ยวปราสาทศิขรภูมิ มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชื่อมโยงถึงกันระหว่างหน่วยงานรัฐและเอกชนกาย เช่น ททท. กทท. กทจ. ตำรวจท่องเที่ยว วัฒนธรรมจังหวัด ชุมชน สมาคมการท่องเที่ยว แนวทางเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ภาครัฐได้มีนโยบายในการสนับสนุนการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับจังหวัดกับประเทศเพื่อนบ้าน ให้เกิดเป็นรูปธรรมซึ่งได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยการศึกษากลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนปราสาทขอมในจังหวัดสุรินทร์ แบ่งข้อเสนอแนะเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) จากผลการวิจัยประเด็นกลไกการจัดการและเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ และการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมจังหวัดสุรินทร์ รัฐบาลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายเพื่อสร้างและส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ทั้งในระดับประเทศ ในระดับเขตพื้นที่ของแต่ละจังหวัด และในระดับชุมชนของแต่ละจังหวัด

2) จากผลการวิจัยประเด็นการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม จังหวัดสุรินทร์ ผลกระทบ และยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดอีสานใต้ รัฐบาลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาและผลกระทบ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเด็นบุคลากรประจำแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา รวมถึงวัฒนธรรมทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ 2) ด้านความพร้อมในแง่สาธารณูปโภคพื้นฐานและสุขอนามัย รวมถึงการส่งเสริมให้มีแผนการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบสากลของสถานที่ท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม 3) ด้านการจัดกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีอุทยานปราสาทขอมและอุทยานการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมและมีการประชาสัมพันธ์ในสื่อที่

หลากหลาย 4) ด้านการสนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมและบริบทของแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม และการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้เหมาะสม 5) ด้านการส่งเสริมความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมกับชุมชน รัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสร้างจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ของสถานที่แต่ละแห่งให้ชัดเจน 6) รัฐบาลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมและสนับสนุนการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับภูมิภาคที่แสดงถึงความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของตนเอง 7) รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้ชัดเจนและเชื่อมโยงกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอีสานใต้

3) รัฐบาลและมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยประเด็นกลไกการจัดการและการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม ไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรกำหนดให้ในแต่ละพื้นที่ที่เป็นระดับจังหวัดจัดทำแผนการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งในประเทศและในเขตพื้นที่เพื่อนำสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อหาแนวทางแก้ไข และส่งเสริมต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ กำหนดเป็นข้อได้ดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับต้นแบบการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน
- 2) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาไกด์นำเที่ยวด้านการท่องเที่ยวปราสาทขอมและการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน
- 3) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวปราสาทขอมของชุมชน
- 4) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวปราสาทขอม

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ พึ่งเที่ยร.(2555). **พุทธศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. (2547). **เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- สนธยา พลศรี. (2550). **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์.
- สุพร ประเสริฐราชกิจ. (2537). **รวมประวัติและสัญลักษณ์ 76 จังหวัด**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น (1977) จำกัด.
- กฤษนันท์ แสงมาศและคณะ. (2561). “การพัฒนาาระบบ GPS เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมปราสาทโบราณจังหวัดสุรินทร์”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์และคณะ. (2560). “การศึกษาประวัติศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ในอีสานใต้”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สัมภาษณ์ รศ.ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.
- สัมภาษณ์ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์. หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานจังหวัดสุรินทร์.
- สัมภาษณ์ นางสาวสิริลักษณ์ สิงคเสลิต. มัคคุเทศก์น้อย โรงเรียนบ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง อำเภอมดรัก จังหวัดสุรินทร์.
- สัมภาษณ์ นายไพฑูลย์ พิณจทรัพย์. ปราชญ์ประจำตำบลช้างปี อำเภอสัขภูมิ จังหวัดสุรินทร์.
- สัมภาษณ์ นายธวัชชัย รัตสงคราม. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาเมียง อำเภอมดรัก จังหวัดสุรินทร์.

